

3. Ключников Ю., Сабанин А. Международная политика новейшего времени в договорах, нотах и декларациях. Ч. I. – М., 1925. – С. 19.
4. Rothschild C. East Central Europe Between the Two World Wars – New York, 1991. – P.328.
5. История Югославии. – М., 1963. – Т. II. – С.32, 35
6. Ключников Ю., Сабанин А. Указ. соч. Ч. II. – М., 1926. – С.330-337, 351, 378-379, 375-377, 402, 421-422; Ключников Ю., Сабанин А. Указ. соч. Ч. III, вып. II. М., 1929. С. 10-11, 33-35, 60-61, 96-97; Mair L. P. The Protection of Minorities. London, 1928. P. 55-56; Macartney C. League of National Protection of Minority Rights // International Protection of Human Rights. London, 1967; Жвания Г. Е. Международные правовые гарантии защиты национальных меньшинств: Исторический очерк. Тбилиси, 1959. – С. 66; International Legislation / Ed. by M. O. Hudson. V. VI. Washington, 1937. – P. 39-44; Гильдербрант О. Вольный город Данциг: Очерк международно-правового, политического и экономического положения. – М.: Госиздат, 1930; Kraus H. Das Recht der Minderheiten. Berlin, 1927. – S. 126-163.
7. Жвания Г. Е. Указ. соч. – С. 67.
8. Кечекьян С. Ф. Международно-правовая защита национальных меньшинств. – Баку, 1929. – С. 40.

*Потильчак О.
Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова*

ВІДКРИТИЙ СУДОВИЙ ПРОЦЕС У СТАЛІНО: МАЛОВІДОМА СТОРІНКА РАДЯНСЬКОГО ВІЙСЬКОВОГО ПОЛОНУ В УКРАЇНІ

Одним із ключових аспектів теми радянського військового полону періоду Другої світової війни та повоєнного часу є питання судового переслідування бранців. У цьому контексті особливе місце належить публічним судовим процесам над військовополоненими Німеччини та її союзників проведеним в СРСР у 1946 -1947 рр. Означена проблематика залишається практично не розробленою у вітчизняній історичній науці. Відносно дослідженням можна вважати хіба що найвідоміший із проведених у 1946 р. відкритих судових слухань – Київський процес.[1] Разом із цим, нашому сучаснику майже нічого невідомо про те, що у жовтні – грудні 1947 р. за вказівкою з Москви МВС і МДБ УРСР підготували та провели цілу низку

подібних судових засідань. Першим серед них став публічний процес у Сталіно. Згодом подібні відкриті слухання були організовані у Чернігові та Полтаві. Ця сторінка радянського військового полону в повоєнній Україні залишається суцільною “білою плямою” в історіографії питання.

Виходячи зі стану наукової розробки проблеми, метою роботи є комплексний аналіз відкритого судового процесу підготовленого й проведеного у жовтні 1947 р. у Сталіно (тепер – Донецьк), як складової частини загальної програми судового переслідування військовополонених Другої світової війни в СРСР.

Основу джерельної бази нашого дослідження склали унікальні, раніше недоступні дослідникам, документи із фондів Державного архіву Міністерства внутрішніх справ України, що вводяться до наукового обігу вперше.

10 вересня 1947 р. Рада Міністрів Радянського Союзу ухвалила постанову № 3209 – 104сс про організацію та проведення відкритих судових процесів над військовополоненими – військовими злочинцями у Вітебську, Новгороді, Бобруйську, Гомелі, Севастополі, Кишиневі, Чернігові, Полтаві та Сталіно.[2] 27 вересня 1947 р. міністр внутрішніх справ СРСР, генерал-полковник С.Н.Круглов направив на адресу міністра внутрішніх справ Української РСР, генерал-лейтенанта Т.А.Строкача, директивного листа у якому повідомлялося про рішення “директивних органів” провести у жовтні – грудні 1947 р. низку відкритих судових процесів над ворожими військовополоненими – військовими злочинцями. Заздалегідь було визначено кількість і персональний склад військовополонених – майбутніх фігурантів судових справ. Керівником оперативно-слідчої групи з підготовки та проведення публічного судового слухання спочатку було призначено начальника відділу Головного управління по боротьбі з бандитизмом (ГУББ) МВС СРСР, підполковника Карліна.[3] У листі С.Н. Круглова наголошувалося на “особливому політичному значенні” відкритих судових процесів над військовополоненими, та перелічувалися заходи, що їх необхідно було здійснити. Зокрема, йшлося про розміщення та утримання підсудних і свідків із військовополонених; організацію оперативно-слідчих груп і їх роботи; перевірку адвокатів; забезпечення “правильного та докладного висвітлення” ходу судових процесів у республіканській та регіональній пресі тощо. Вказувалося на необхідність регулярного інформування МВС СРСР про хід слідства, підготовку і проведення судових процесів, реагування населення на їх перебіг тощо. Лист супроводжувався додатком, який складала, підготовлені в оперативному управлінні ГУПВІ МВС СРСР, довідки на фігурантів слідчих справ, списки персонального складу підсудних і свідків із числа військовополонених [4].

Серед п'ятнадцяти військових злочинців, що їх спланували засудити показовим судом у Сталіно, чотирнадцять – колишні військовослужбовці 257-ї піхотної дивізії Вермахту. Серед них: Гааргус Вальтер – полковник, командир 477 гренадерського полку 257 піхотної дивізії; Авенаріус Теодор – капітан, інженер автотранспорту цієї ж дивізії; Таубе Ганс – капітан, командир батареї артилерійського полку; Кельте Ріхард – капітан, штабний офіцер саперного батальйону; Вінкельзессер Курт – капітан, командир обозного батальйону; Ягов Райнгольд – обер-лейтенант, офіцер військової контррозвідки штабу дивізії; Лебель Вернер – обер-лейтенант, офіцер штабу 477-го гренадерського піхотного полку; Кламфот Карл – обер-лейтенант, командир роти 466-го гренадерського піхотного полку; Штоле Йоахім – обер-лейтенант, ад'ютант командира саперного батальйону; Цандер Густав – обер-лейтенант, начальник відділу військової контррозвідки 1-Ц 257-ї піхотної дивізії; Ліппеке Генріх – обер-лейтенант, командир взводу 1-ї роти саперного батальйону; Лівш Еріх – лейтенант, перекладач відділу 1-Ц військової контррозвідки штабу дивізії; Райєр Вальтер – фельдфебель польової жандармерії 257-ї дивізії. Лише один фігурант, Карл Велькер – начальник штабу 17-го артилерійського корпусу Вермахту, потрапив до цього списку, очевидно, “завдячуючи” своєму чину – генерал-майора [5]. Як видно із довідки надісланої до Києва з Головного управління у справах військовополонених та інтернованих (ГУПВІ) МВС СРСР, ці німецькі бранці звинувачувалися у вчиненні тяжких злочинів проти мирного населення Донбасу і військовополонених у період окупації краю.[6]

9 жовтня 1947 р. міністри внутрішніх справ і державної безпеки УРСР Т.А.Строкач і С.Р.Савченко отримали з Москви другого директивного листа, що встановлював жорсткі терміни закінчення слідства й початку судових слухань. Судове засідання у Сталіно мало розпочатися 25 жовтня. Відповідно, й усі слідчі дії оперативники мусили завершити до 15 жовтня 1947 р. [7].

На підставі цих розпоряджень Москви, у кінці вересня – на початку жовтня 1947 р. органами УПВІ МВС Української РСР було проведено низку заходів. Вже 29 вересня 1947 р. міністр внутрішніх справ Т.А. Строкач затвердив план заходів по підготовці відкритого судового процесу у Сталіно. Відповідно до цього плану оперативно-слідчу групу по процесу у Сталіно очолив не попередньо призначений підполковник Карлін, а заступник начальника Київської офіцерської школи МВС, підполковник Тимошенко. До складу групи мало увійти 17 оперативних працівників, і 17 перекладачів. Всіх їх мали відрядити до Сталіно обласні УМВС відповідно до затвердженої рознарядки. Наприклад, перекладачів німецької мови мали надіслати: УМВС Київської області – 2; Харківської – 2; Одеської – 3; Дніпропетровської – 2;

Запорізької – 2. Керівництво УМВС Сталінської області мало відрядити для проведення слідства і суду над військовополоненими 6 перекладачів [8]. Було затверджено кошторис витрат на проведення слідства і суду. Загальна сума витрат мала скласти 77 000 крб. З них: витрати на “підготовчі заходи по процесу” становили 25 000, а витрати пов’язані з його проведенням – 52 000 крб. [9]. Здавалося, організатори процесу намагалися врахувати будь-які найменші дрібниці. В архівній теці з відповідним листуванням зберігся рапорт підполковника Тимошенка на ім’я Т.А.Строкача з проханням про виділення його оперативній групі необхідного канцелярського приладдя. Йшлося, зокрема, про 3000 аркушів паперу та 15-ти стрічок для друкарських машинок, 100 аркушів копіювального паперу, 100 олівців, 50 ручок і 100 пер для них, а також 30 нотатників [10].

Паралельно з організацією оперативно-слідчої роботи проводилась цільова передислокація військовополонених. Із таборів і в’язниць на території РРФСР[11] до столиці Донбасу етапували звинувачених і свідків із числа німецьких бранців. Так, за даними на 5 жовтня 1947 р. прибуло 12 фігурантів майбутньої слідчої справи [12].

Спираючись на отримані з центру вказівки та попередній досвід в УМВС і УМДБ Сталінської області розробили план заходів по проведенню відкритого судового процесу [13]. Усі фігуранти судової справи розміщувалися у внутрішній в’язниці обласного УМВС (для цього, ще 1 жовтня 1947 р., виділили 50 камер “спецкорпусу” № 1). Додатково до штатних, виділялося 16 наглядачів (8 із персоналу в’язниць і 8 працівників міліції). Для проходу у “спецкорпус” в’язниці УМВС встановлювався особливий перепускний режим, а з метою щоденного ретельного медичного огляду заарештованих виділили спеціального лікаря [14].

Одночасно, за рахунок місцевих кадрів, було підсилено склад оперативно-слідчої групи. Вже 4 жовтня УМВС і УМДБ Сталінської області спрямували для цього 40 своїх працівників (по 20 від кожного з управлінь). Наступного дня до складу оперативно-слідчої групи включили 10 друкарок (по 5 від кожного з управлінь). Для ефективного ведення слідства в будинку обласного управління МВС виділили 11 службових кабінетів, а начальникові оперативно-слідчої групи надали легковик “Адлер” [15].

Внутрішню камерну “розробку” військовополонених здійснювала агентура підведена з найближчих таборів військовополонених (№ 217, м. Краматорськ; № 242 – Горлівка та № 280 – Рутченківка). Для використання у внутрішній камерній роботі з підслідними УМВС відрядило додатково у розпорядження підполковника Тимошенка 15 оперативних працівників, а

УМДБ – 5. [16]. Натомість, органи державної безпеки мали допомогти МВС в оперативно-слідчій роботі, забезпечити підбір свідків, перевірку адвокатів, “правильне” висвітлення судового процесу в пресі, контроль за реакцією населення на його перебіг тощо [17].

У ході слідства виявилось, що, в разі публічного розгляду справи, суду вдасться переконливо довести вину далеко не кожного з підсудних. Це був результат поспішності з якою готувався судовий процес. Рішення про включення того чи іншого військовополоненого до списку підсудних приймалося, як правило, лише на основі довідок складених оперативними працівниками таборів для військовополонених. Інформація, що тут містилася, часто-густо не відповідала дійсності, адже бранці, до яких застосовувалися тортури, щоб їх уникнути, обмовляли себе, зізнавалися у злочинах яких не коїли. Під час досудового слідства у Сталіно ці військовополонені відмовилися від зроблених ними раніше зізнань, а оскільки прямих доказів і свідків їх вини просто не існувало, то слідству нічого не залишалось як виключити їх із списків звинувачуваних, замінивши іншими. В результаті, з 15 військовополонених визначених 27 вересня як фігуранти на процесі у Сталіно, на 13 жовтня залишилося лише троє – В.Гааргус, Р.Ягов та Г.Цандер [18]. Щоб зберегти визначену Москвою “контрольну цифру” підсудних, їх список поповнили іншими звинуваченими, яких, у терміновому порядку, етапували до Сталіно. В одній з доповідних записок на адресу міністра внутрішніх справ УРСР Т.А.Строкача, з цього приводу читаємо: “...З метою забезпечення необхідної кількості заарештованих для майбутнього процесу, нами було застосовано заходів для підшукування підходящих кандидатур у межах Сталінської й Ворошиловоградських областей, в результаті чого із таборів у в’язницю доставлені: Цехендорф Отто,... Леснер Вольфганг,... Вільгельм Георг... Відповідно до Вашої вказівки із Києва мають надійти 5-6 військовополонених справи на яких, за скоєні ними злочини, закінчено. Прибуття цих заарештованих у найближчі 2-3 дні дозволило б забезпечити підготовку процесу до вказаного терміну...” [19]. Проте, і на 15 жовтня 1947 р. слідство було завершено лише стосовно 10 звинувачених військовополонених, які визнали свою вину у вчиненні злочинів на окупованих територіях. Окрім трійки вже згадуваних у першому списку фігурантів, до цієї групи увійшли: Крач Лео – полковник, командир 42-го піхотного полку 46 піхотної дивізії; Вільгельм Георг – майор, військовий комендант міст Краматорська і Костянтинівни Сталінської області; Лукас Генріх – капітан, співробітник відділу контррозвідки табору для радянських військовополонених № 378 у містах Горлівка та Ново-Економічне Сталінської області; Леснер Вольфганг –

лейтенант, командир взводу 440 піхотного полку; Цехендорф Отто – обер-лейтенант, начальник жандармерії м. Артемівська Сталінської області; Роттер Вільгельм – ст. фельдфебель, командир взводу особливого батальйону 18 піхотної дивізії; Рех Герман – ст. фельдфебель, працівник районних жандармерій при комендатурах Краматорська і Костянтинівки.[20] Коментуючи результати слідства, начальник УМВС Сталінської області Голова та начальник оперативної групи Тимошенко, в одній з доповідних на ім'я Т.А. Строкача писали: “...У процесі слідства заарештовані дали розгорнуті свідчення про масове знищення радянських людей, насильницьке вигнання мирних громадян на каторжні роботи до Німеччини, руйнування промислових об'єктів, міст і сіл Донбасу. Всім заарештованим надані матеріали слідства і справи передані представникам прокуратури” [21].

Список звинувачуваних на процесі у Сталіно поповнювався і надалі. Увечері 14 жовтня 1947 р., із Москви доправили колишнього командира 29-го піхотного корпусу Вермахту, піхотного генерала Курта Репке, а 15 жовтня центр санкціонував включення до числа звинувачуваних колишнього командира поліцейського батальйону, гауптштурмфюрера СС Віллібальда Регітніга [22]. Лише два дні знадобилося оперативним працівникам щоб завершити слідство у справах останніх двох фігурантів, які до того ж повністю визнали свою провину. Таким чином, на 17 жовтня 1947 р. 12 звинувачуваних військовополонених вважалися “підготовленими до публічного суду” [23].

Термін встановлений МВС СРСР для повного завершення досудового слідства у Сталіно минув вже 15 жовтня 1947 р., а тому в оперативно-слідчій групі не залишалось часу для поповнення списку підсудних на процесі до затвердженої контрольної цифри. Відтак, у підписаному військовим прокурором 18 жовтня 1947 р. звинувачувальному висновку замість 15 німецьких бранців фігурували тільки 12. Вже 21 жовтня головний документ звинувачення (складений на 22-х сторінках) було затверджено головним військовим прокурором збройних сил СРСР, генералом-лейтенантом юстиції Афанасьєвим, а два дні потому – вручено для ознайомлення заарештованим [24].

Ознайомившись із текстом звинувачувального висновку вони, – кожен по-різному, реагували на перспективу майбутнього суду. Незмінним було одне – всі звинувачені перебували у стані колосального нервового напруження. Звіти оперативно-слідчій групи донесли до нас їхні думки та переживання, озвучені вустами внутрішньої камерної агентури. Ось лише окремі фрагменти: “...Ознайомившись із звинувачувальним висновком Вільгельм сказав: “...Якщо на цьому процесі буде дійсно виявлена справедливість, то не виключена

можливість, що мене виправдають, але, якщо це буде показовий процес, або – інакше кажучи – вистава для народу, тоді мене безумовно осудять...”... Регітчніг повернувся до камери дуже схвильованим. Заспокоївшись... сказав: “...Я буду поводити себе спокійно. На лаві підсудних буде 12 осіб, а це вже не так страшно.” На ранковій прогулянці Регітчніг говорив, що він здивований ставленням до нього в Росії. Не дивлячись на розбій, який чинили німці...ставлення росіян... дійсно гуманне. “...Я розумію, що батьківщину я більше ніколи не побачу та зустрічаю свою долю байдуже, якою б вона не була. Я покажу всім, що я не боягуз...”... Репке говорив: “ Я пишаюся тим, що у всій своїй справі на звинуватив жодного із своїх підлеглих і все взяв на себе. Нажаль, відмінено смертну кару, було б добре позбутися цього нещастя кулею чи мотузкою...”... Цандер весь час нервує і висловлюється: “... Уявіть собі, на процесі буде цивільне населення. Матеріали судового слідства опублікують у пресі. Мої рідні у Німеччині також дізнаються про це і моїй матері буде соромно за мене...”... Після того, як Крач ознайомився зі звинувачувальним висновком, він... сказав: “...Усі пункти звинувачення...правильні. Ці свідчення я підтверджую під час суду. Немає сенсу говорити по іншому” [25].

Для участі у публічному судовому розгляді його організатори підготували 35 свідків. Серед них: 28 радянських громадян і 7 військовополонених – німців [26]. До найменших дрібниць було продумано кожен деталь, навіть таку, як розміщення звинувачених на лаві підсудних [27].

Судовий процес у Сталіно розпочався 25 жовтня 1947 р. о 19 годині у приміщенні міського театру. Головував на відкритому судовому засіданні Військового Трибуналу Київського військового округу генерал-майор юстиції Ф.Ф.Каравайков. Членами трибуналу були: підполковник юстиції Л.Л.Дубінін і майор юстиції І.Д.Котенко. Секретарі суду – гвардії ст. лейтенант Коршунов М.П. і капітан адміністративної служби Чорненький [28]. Зал судового засідання зміг умістити близько 1500 осіб, які спостерігали за ходом процесу. Серед них: партійні і радянські чиновники, військові, інтелігенція, робітники і селяни.

Офіційна версія перебігу судових засідань, котрі тривали протягом наступних п’яти днів, досить докладно висвітлена в тогочасній місцевій пресі, а тому ми вважаємо недоцільним у черговий раз відтворювати її [30]. Натомість, існує низка маловідомих та старанно приховуваних радянськими спецслужбами сторін судового процесу у Сталіно.

Передусім, звернемось до аналізу суспільного резонансу навколо цієї публічної акції влади. В усіх без винятку спецповідомленнях УМВС та УМДБ Сталінської області про хід відкритого судового процесу, мова йшла про

“переважно позитивне ставлення” аудиторії до подій, що відбувалися. Якою була ця конкретна “позитивна” реакція видно з доповідної записки, датованої 27 жовтня 1947 р. Тут йшлося про події, що відбувалися в залі суду напередодні – 25-26 жовтня: “...Під час допиту колишнього коменданта м. Красно армійська, майора Вільгельма, робітник шахти із селища Смолянка, Іванов, сказав: “Убивати й мучити міг, а нести відповідальність перед народом боїться. Я дуже жалкую, що цього звіра не повісять”. Інженер-архітектор міськжилуправління Сталіно М.В.Карнаухов..., серед знайомих говорив: “Жалкую, що процеси почалися після видання указу про відміну смертної кари. Усю цю банду... слід було б повісити на видному місці, щоб можна було задовольнитися виглядом повішених негідників...” [31]. Подібні настрої і висловлювання становили абсолютну більшість у повідомленнях спецслужб про реагування населення на хід судового процесу у Сталіно. На нашу думку, основною причиною реваншистського ставлення переважної більшості громадян до підсудних німецьких військовополонених виступив режим терору і насильства встановлений нацистами на українській землі. Іншим вагомим фактором, що став, на наш погляд, певним каталізатором антинімецьких суспільних настроїв, була існуюча тотальна радянська пропаганда. Подібні проведені у Сталіно, відкриті судові процеси, широко висвітлювалися в місцевій і центральній пресі. Зокрема, вже 26-28 жовтня 1947 р. обласні газети “Радянська Донеччина” та “Социалистический Донбасс” опублікували низку матеріалів про відкритий судовий процес. Серед них: звинувачувальний акт, офіційні повідомлення і репортажі із зали суду, а також кілька статей під промовистими назвами на кшталт – “Обличчя вбивць” тощо. Зрозуміло, що такий шалений пропагандистський тиск не міг пройти безслідно.

Проте, службове листування УМВС і УМДБ містить і окремі повідомлення про висловлювання, у яких звучали мотиви співчуття підсудним, невіри в інкриміновану судом ступінь їхньої провини, заперечення доцільності влаштування публічного суду над звинуваченими у військових злочинах німецькими бранцями. Ось лише кілька фрагментів, де йдеться саме про такі прояви: “... 25 жовтня, повернувшись із судового засідання, громадянин Горев, мешканець м. Сталіно, серед знайомих говорив: “Потрібно було б судити не цих німців, а тих, котрі знаходилися при владі у Німеччині, а ці люди військові, що їм було наказано, те вони й робили”... Мешканка Сталіно Філіна Є.С., без певних занять, репатріантка, стосовно процесу над учасниками звірств у Донбасі, заявила: “Вони може й не винні, адже вони знищували комуністів та євреїв, а “нашого брата” не чіпали.”... Викладач педінституту Бампер Є.Я., заявила: “Всі ці процеси, схожі один на другий, вже

набридли, немає потреби згадувати зараз процеси (Йдеться мабуть про відкриті судові процеси 1946 р. – Авт.), примушувати людей знову переживати спогади та окупацію...” [32]. Отже, як бачимо, в суспільстві ставлення до подій про які йдеться, було далеко не однозначним.

Не менш цікавою, важливою і показовою для розуміння характеру Сталінського та подібних йому публічних судових слухань, є реакція самих фігурантів судової справи на хід слідства і суду. Службове листування оперативно-слідчої групи за матеріалами агентурних повідомлень, свідчить про те, що підсудні військовополонені чудово розуміли – судовий процес має виразний політичний характер. Ось, як із цього приводу висловився у бесіді з агентом Курт Репке: “...Це зовсім не процес. Це формальність для світової громадськості...” [33]. Його сусід на лаві підсудних – Вальтер Гааргус, розуміючи, що судовий процес має не стільки кримінальний, скільки політичний та ідеологічний характер, заявив агенту “Баум”: “...Судовий процес, на якому я представлений як підсудний, нічим не відрізняється від тих, що проводяться в Німеччині над фашизмом” [34].

Водночас, чітка організація публічного судового слухання, викликала навіть певну повагу у підсудних, які звикли до суворої дисципліни. Наприклад, повернувшись до камери по закінченні першого судового засідання (25 жовтня) Георг Вільгельм, сказав агенту “Маргот”: “...Процес проводиться виключно коректно...”. Райнгольд Ягов, оцінюючи склад суду, говорив: “Голова Військового Трибуналу, члени суду та прокурори справили на мене добре враження...”. Вальтер Гааргус, ділячись із агентом-співкамерником своїми враженнями про хід судового процесу, заявив: “...Я ніколи не думав, що у Росії так по-діловому відбувається процес...”. Враження Вільгельма Роттера, від побаченого і почутого ним у судовій залі, взагалі, сконцентрувалися у лаконічну фразу: “...Російський народ судить суворо, але справедливо...” [35].

Завершуючи наше дослідження, необхідно підвести деякі підсумки. Відкритий судовий процес у справі групи німецьких військовополонених у Сталіно був підготовлений МВС і МДБ УРСР і проведений під повним контролем Москви органами військової юстиції УРСР. Поза всяким сумнівом, він був частиною єдиною спланованої і здійснюваної у повоєнний час програми судового переслідування осіб із числа військовополонених Німеччини та її союзників, винних у злочинах вчинених на окупованій території Радянського Союзу. І все ж, те вагоме політичне значення, що надавалося владою подібним відкритим судовим засіданням, свідчило про якусь іншу, більш вищу мету переслідувану керівними колами СРСР. На наш

погляд, ця мета полягала в тому, щоб знищити нацизм та гітлеризм політично та одночасно зміцнити ідеологічний вплив більшовизму на українське суспільство.

Обрамлені сталінською пропагандою в ореол справедливої помсти нацистам, сталінський, та інші подібні йому судові процеси, що відбувалися в Україні в 1946-1947 рр. повною мірою були використані режимом для зміцнення свого ідеологічного впливу на повоєнне українське суспільство. Відпрацьований в деталях та режисований ГУПВІ МВС СРСР “всенародний суд” над німецькими військовими злочинцями був фактично судом однієї тоталітарної ідеології над іншою. Прямим наслідком такого політичного й ідеологічного тиску на суспільство стало поширення і без того сильних германофобських настроїв.

Література

1. Київський процес. Документи та матеріали. – К.: Либідь, 1995. – 204 с.; Чайковський А.С. Відплата // В кн.: Миттєвості історії. – К., 2000. – С. 131-159.; Абаїмов А. Київський процес (1946) у спогадах мого діда // Історія в школі. – 2000. – № 11-12. – С. 19-28.; Абаїмов В., Абраменко Л. Київський процес: невідомі сторінки судової справи // Історія в школі. – 2002. – № 1. – С.9-12.
2. Государственный архив Российской Федерации (далі – ГАРФ). – Ф. 9401. – Оп. 2. – Д. 269. – Л. 309 – 319.
3. Державний архів Міністерства внутрішніх справ України (далі – ДА МВС України). – Ф. 5. – Оп. 2. – Спр. 206. – Арк. 3.
4. Там само. – Арк. 10.
5. Там само. – Арк. 6-7.
6. Там само. – Арк. 6.

7. Там само. – Арк. 34-35.
8. Там само. – Спр. 208. – Арк. 2-3.
9. Там само. – Арк. 6.
10. Там само. – Арк. 4.
11. Зокрема, генерала К. Велькера було доставлено в Сталіно з табору для військовополонених вищого офіцерського складу № 48 (Іванівська область). 11 військовополонених, а серед них: В.Гааргуса, Т.Авенаріуса, Г.Таубе, Р.Кельте, К.Вінкельзессера, В.Лебель, К.Кламфота, І.Штоле, Г.Цандера, Г.Ліппеке та Е.Лівша – конвоювали з внутрішньої в'язниці МВС Татарської АРСР (м. Казань). Із УМВС Челябінської області в Сталіно доправили Р. Ягова, К. Крипіна та В. Райєра. – (За даними: ДА МВС України – Ф. 5. – Оп. 2. – Спр. 206. – Арк. 10.)
12. Там само. – Спр. 208. – Арк. 24.
13. “План заходів по забезпеченню своєчасної та якісної підготовки та проведення відкритого судового процесу над колишніми військовослужбовцями ворожих армій” був затверджений 5 жовтня 1947 р. начальником УМДБ по Сталінській області, полковником Демидовим, а 8 жовтня, начальником обласного УМВС, комісаром міліції 3 рангу Головим. – (Там само. – Арк. 7.)
14. Там само. – Арк. 8.
15. Там само. – Арк. 8 – 9.
16. Там само. – Арк. 8.
17. Там само. – Спр. 206. – Арк. 36 – 37.; Спр. 208. – Арк. 9-10.
18. Із цього приводу, у доповідній записці “Про хід підготовки процесу над військовополоненими колишньої німецької армії учасниками звірств у м. Сталіно”, датованій 6 жовтня 1947 р., повідомлялося: “...на підставі первинних допитів та наявних довідок встановлено, що лише 2 з них: Гааргус В. і Цандер Г. Можуть бути залишені для слідства, а решта 10 осіб для відкритого судового процесу зовсім не підходять із наступних міркувань: Генерал-майор Велькер будь-яку участь у звірствах і злочиннях категорично заперечує, а матеріали й документи, що викривають його – відсутні. Військовополонені Вінкельзессер, Кламфот, Нельте, Таубе, Штоле, Ліппеке – скоїли незначні злочини...На заарештованих Люппеля, Авенаріуса та Ліпша взагалі відсутні будь-які дані про їх участь у звірствах...” – (Цит. за: ДА МВС України. – Ф. 5. – Оп. 2. – Спр. 208. – Арк. 25.)
19. Там само. – Арк. 26.
20. Там само. – Спр. 207. – Арк. 75 –76.
21. Там само. – Арк. 76.

22. Там само.

23. Там само. – Арк. 80.

24. Там само. – Спр. 208. – Арк. 102 – 123.; Спр. 207. – Арк. 119.

25. Там само. – Спр. 207. – Арк. 119 – 121.

26. Там само. – Спр. 208. – Арк. 125 – 127.

27. Зокрема, під час судових засідань, підсудні військовополонені мали бути розміщені на лаві у такому порядку: перша лава – Крач Л., Роттер В., Гааргус В., Репке К; друга лава – Ягов Р, Леснер В., Рех Г., Цандер Г.; третя лава – Вільгельм Г., Регітчник Г., Цехендорф О., Лукас Г. (За даними: ДА МВС України. – Ф. 5. – Оп. 2. – Спр. 208. – Арк. 128.)

28. Судовий процес в справі про звірства німецько-фашистських загарбників на території Донбасу // Радянська Донеччина. – 1947. – 26 жовтня. – С. 3.

29. 30 жовтня 1947 р. Військовий Трибунал Київського військового округу виніс вирок десятком підсудним – 25 років позбавлення волі у виправно-трудовому таборі. Двох військовополонених (Л. Крач і В. Гааргуса) було засуджено до 20-ти та 15-ти років таборів відповідно (ДА МВС України. – Ф. 5. – Оп. 2. – Спр. 207. – Арк. 157.)

30. Там само. – Арк. 91 – 92.

31. Там само. – Арк. 91, 110зв. – 111, 200.

32. Там само. – Арк. 127.

33. Там само. – Арк. 205.

34. Там само. – Арк. 126 – 127, 134, 196.

*Процик Л.Л.
Київський національний університет
культури і мистецтв*

ГНАТ ЮРА В ІСТОРІЇ ТЕАТРУ ФРАНКІВЦІВ

В історії вітчизняної культури творча спадщина багатьох діячів українського мистецтва досі залишається маловідомою широким громадським колам і недостатньо розглянутою фахівцями. Чимало відкриттів і новацій у галузі національної художньої культури досі ще зостаються в науці гідно не дослідженими.

Поміж тим зберігається важливість детального аналізу спадщини визначних митців, якнайтіснішого ознайомлення сучасної мистецької молоді зокрема з фахово-стильовими особливостями творчого доробку корифеїв. І,